

Keskkonna mõju inimõiguste tagamise hindamisele

Mari Amos

ÜRO piinamisvastase alamkomitee liige

Lühiesitluses vaadeldakse keskkonna ehk konteksti mõju inimõiguste realiseerimisele.

Inimõigused olid nimetatud mitmel korral juba ÜRO asutamisleppes muutes inimõiguste kaitse ja edendamise organisatsiooni üheks põhielemendiks. Inimõiguste Ülddeklaratsiooni vastuvõtmine aastal 1948 tõi inimõigused rahvusvahelise õiguse maastikule. Sellest ajast alates on ÜRO suure osa oma tegevusest pühendanud just inimõigustele ja seda nii läbi õigusloome kui ka reaalse tegevuse riikides.

ÜRO poolt sätestatud põhiprintsiipe on laiendatud regionaalselt ning need on osa riikide õigussüsteemidest. Ka kohtud on järjest enam oma tegevuses hakanud lähtuma inimõiguste kaitse efektiivsuse tõstmise vajadusest.

Rahvusvaheline õigus, mis iganes tasandil, reastab riikidele kohustused. Rahvusvaheliste lepingutega ühinenud riigid peavad austama, kaitsma ja edendama inimõigusi. Muuhulgas peavad riigid tarvitusele võtma meetmed inimeste ja kogukondade kaitseks õiguste rikkumise vastu. Samuti peab riik oma tegevuses ise hoiduma inimõiguste riivist.

Inimõiguste Ülddeklaratsiooni artikkel 2 kohaselt peavad igal inimesel olema kõik käesoleva deklaratsiooniga välja kuulutatud õigused ja vabadused, olenemata rassist, nahavärvusest, soost, usulisest, poliitilisest või muudest veendumustest, rahvuslikust või sotsiaalsest päritolust, varanduslikust, seisuslikust või muust seisundist. Lisaks sellele ei tohi inimeste vahel vahet teha riigi või territooriumi poliitilise, õigusliku või rahvusvahelise seisundi põhjal, olenemata sellest, kas territoorium, mille kodanik ollakse, on sõltumatu, hooldusalune või mõnel muul viisil oma suveräänsuses piiratud.

ÜROs tegeleb inimõiguste kaitsega kõige kõrgemal tasemel inimõiguste kõrgeim volinik. Tema ülesanneteks on normiloome, kontroll ja rakendamisalane abi riikides. Kuigi inimõigused (vähemalt esmased) on universaalsed, on selge, et kõik 3 voliniku tegevust leiavad ased erinevas keskkonnas. Normiloome, mis peaks olema universaalse katvusega, põhineb paljuski kompromissidel ja võib jääda üldiseks. Kontroll sõltub riigi arendustasemest, ootustest ja vastuvõtlikkusest. Rakendamisalane abi kohapeal on täiesti sõltuv riigi soovist koostööd teha. ÜRO lähtub inimõiguste valdkonnas positiivse arengu printsiibist.

Rakendamise kontrollil selgub sageli, et parema inimõiguste hindega riikides on probleemid ehk samad, kui eeldatavalt problemaatilistes riikides. Kummatigi on esimestes tunduvalt keerulisem viia läbi muudatusi, kuna valitsev suhtumine ei ole kriitikale avatud. Kui aga „anda andeks“ teatud riikidele minetused põhjusel, et muidu on olukord aktsepteeritav, loobuvad ka ülejäänud riigid pingutamast. Seega sõltub inimõiguste kaitse tase väga paljus poliitilisest ja majanduslikust olukorrast, avatusest ja dogmadest, üldisest kultuurist. Seda tuleb silmas pidada nii ettepanekute tegemisel ja muu tagasiside andmisel kui ka edasipidistes dialoogides.

Kontekstist sõltuvate ettepanekute ilmestamiseks saab tuua mitmeid näiteid.